

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

КАЛЬМІН ДМИТРО ДМИТРОВИЧ

ВЗАЄМОДІЯ КОМАНДУВАННЯ ЧАСТИН ТА УСТАНОВ
РСЧА З МІСЦЕВИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ГАЛУЗІ ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА
В УКРАЇНІ В 1921-1928 РОКАХ

Спеціальність: 07.00.01 - історія громадських рухів та політичних партій

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття вченого
ступеня кандидата історичних наук

Дніпропетровськ - 1994

Дисертація в рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії та права Харківського національного університету.

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор
Костаков Генадій Іванович

Офіційні опоненти – доктор історичних наук, професор
Бут Олександр Микитович
– кандидат історичних наук, доцент
Толстих Ірина Василівна

ВІДПОВІДНА УСТАНОВА: – Харківський педагогічний університет

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00777312 (R)

Захист дисертації відбудеться 23 жовтня 1994 р.
о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
К.053.24.03 по присудженню вченого ступеня кандидата
історичних наук у Дніпропетровському державному університеті
(320625, МПС, м. Дніпропетровськ-ІО, пр. Гагаріна, 72, корп.
І, ауд. № 604)

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Дніпропетровського державного університету.

Автореферат розіслано 22 жовтня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук, доцент

ЛНБ ім. В. Стефаника І. А. Кривий

ЛНБ України

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми. У теперешній час в Україні йдуть радикальні перетворення у всіх сферах життя. Змінюються методи забезпечення безпеки суверенної держави. Модель безпеки заснована на військовій силі, поступається місцем новим підходам, які зумовлені роллю і місцем незалежної України у сучасному світі. Разом з тим зберігається потреба мати сучасні збройні сили, які повністю відповідають оборонним потребам суверенної держави. Ця задача вирішується в процесі військової реформи. Правову основу практичних заходів по її реалізації складали Військова Доктрина України і ціла низка законодавчих актів, прийнятих Верховною Радою України.¹

Відмінною рисою реформи, яка проводиться, є прагнення реалізувати із урахуванням внутрішніх особливостей і можливостей передові ідеї військового будівництва, напрацьовані у світовій практиці (введення альтернативної служби, перебудова військової освіти, служба за контрактом).

У зв'язку з цим особливу актуальність має вивчення з метою можливого використання або врахування у практиці реформування Збройних Сил України всього раціонального, що було в досвіді військового будівництва у 20-і роки, коли проводилась реформа РСЧА.

Військова реформа тих років багато в чому перекликається із завданнями реформування Збройних Сил України. У ті роки, як і сьогодні, йде пошук найдоцільнішої

1. Див.: Закони України по военній реформі, - Харків, ВИРТА ПВО, 1992

організаційно-штатної структури військ, перебудови військової освіти, створення ефективнішої системи матеріально-технічного постачання армії і т.д.

Військове будівництво тоді проходило в умовах значного скорочення чисельного складу армії, необхідності гарантування соціального захисту, поліпшення матеріально-побутового становища червоноармійців, які звільнюються, і командного складу. Проблема працевлаштування колишніх військовослужбовців, забезпечення безквартирних житлом, створення необхідних умов для їх адаптації в умовах перехідного періоду до ринкової економіки, є найгострішою із тих, які стоять перед Українською державою сьогодні.

Історичний досвід військового будівництва РСЧА у 20-і роки свідчить про те, що успіх на багатьох напрямках його здійснення було забезпечено завдяки тісній взаємодії органів військового управління (військових рад, штабів, військових комісаріатів, командування з'єднань і частин) з місцевими органами влади, профсоюзними, добровільними оборонними та іншими громадськими організаціями.

Сучасна дійсність свідчить, що проблеми та труднощі військового будівництва в Україні після отримання суверенітету породжені багато в чому послабленням або повним припиненням співробітництва між командуванням армійських частин і вищих навчальних закладів із місцевими органами влади, громадськими організаціями, керівництвом підприємств, державними та іншими установами. Очевидно, що вивчення і використання всього раціонального, що було в минулому досвіді взаємодії органів керівництва громадянських структур з військовим відомством, багато в чому було корисне для підвищення

бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України, зміцнення єдності армії і народу. Вивчення цього досвіду необхідно також і для недопущення грубих помилок і пропрахунків у сучасних умовах, аналогічних тим, які були у вивчений період.

Ступінь наукової розробки проблеми. Вивчення літератури за темою дослідження показує, що перші роботи з проблем співробітництва військового командування із громадськими організаціями були написані державними і військовими діячами, які стояли у джерел створення РСЧА і керували її зміцненням у 20-і роки.¹

Значний внесок у розробку питань залучення державних і громадських організацій до військового будівництва вніс М.В.Фрунзе. У його роботах найпоширеніше було викладено погляди на основні напрямки участі місцевих органів влади і громадських установ у проведенні військової реформи армії.²

-
1. Див.: Антонов-Обсеєнко В. Строительство Красной армии в революции. - М.: Красная Новь, 1923; Бонч-Бруевич М. Как мы формировали Красную армию// Военный вестник. - 1928. № 6; Бубнов А.С. О Красной Армии. - М.: Воениздат, 1958; Ворошилов К.Е. Оборона СССР. - 3-е изд. - М.: Военный вестник, 1928; В.И. Ленин и Советские Вооруженные Силы. - 3-е изд доп. - М.: Воениздат, 1930; Сталин И.В. Сочинения. т. 7. - М.: Госполитиздат, 1947; Троцкий Л.Д. Материалы и документы по истории Красной Армии: в 3т. - М., 1924; К истории русской революции. - М.: Политиздат, 1990; Тухачевский М.Н. Избранные произведения в 2 т. - М.: Лит. изд. отд., 1921; Уншлихт И.С. Новое в строительстве Красной Армии. - М.: Госиздат, 1930; Якир И.Э. Неотложная задача// Военный вестник. - 1924. - № 16. - С. 10-25.
 2. Див.: Фрунзе М.В. Красная Армия прежде и теперь// Собр. соч. в 3т. - М.-Л., 1929. - Т. I. - С. 539-544; Военное строительство на Украине. - Т. I. - С. 577-582; Пути военного строительства. - Т. 2. - С. I-13; XIII съезд РКП(б) и Красная Армия. - Т. 2. - С. 22-25; Организация военного аппарата. - Т. 2. - С. 26-41; Текущие задачи военного строительства. - Т. 2. - С. 130-148; Итоги Пленума Реввоенсовета СССР. - Т. 2. - С. 174-199; Территориальное строительство и работа в деревне. - Т. 3. - С. 131-149; Красная Армия и оборона СССР. - Т. 3. - С. 211-248; Кадровая армия и милиция. - Т. 3. - С. 276-294.

Історію відносин Червоної Армії з громадськими установами та організаціями у тісному зв'язку із соціалістичним будівництвом аргументовано висвітлено у роботах І.С.Уншлихта, який один з перших поклав початок дослідженню проблем участі армії у господарському і культурному будівництві. У статті "Красная Армия на фронте мирного строительства" зроблено висновок про значення виховної ролі збройних сил, наведено дані про підготовку в армії кадрів для роботи на селі, радянських органах влади, громадських установах.¹

У 20-х і першій половині 30-х років було видано багато праць, в яких розглядалися проблеми участі громадських організацій у військовому будівництві. Багато з них висвітлювали практику залучення громадськості до територіально-міліційного будівництва.² В основному вони мали публіцистичний характер. Проблеми взаємодії військового командування з громадянськими структурами в цих роботах не приділялося уваги.

Разом з тим, в цей період з'являються праці, присвячені вивченню деяких аспектів взаємовідношень командування частин РСЧА з місцевими Радами, добровільними оборонними і шефськими організаціями.³

-
1. Див.: Уншлихт И.С. Красная Армия на фронте мирного строительства// Военный вестник. - 1928. - № 7. - С. 3-7.
 2. Милиционное строительство: Сборник статей. В 3ч.-М., 1923-1925; Алкснис Я. Милиционное строительство.-М., 1925; Никитин-Зубровский С. О милиционной армии.-М., 1925; Алексеев И. Территориальные формирования.-М.-Л., 1925; Малиновский А., Гродко А. Территориальная Красная Армия и оборона СССР.-М.-Л., 1926; Ступка А., Смородинов И. Милиционно-территориальное строительство.-М., 1927; Космин Е. Партия, комсомол и территориальные формирования.-Л.-М., 1928.
 3. Див.: Бессонов С.И. Как работает секция Совета.-М.-Л., 1928; Кругликов С. Комиссии связи в частях армии и военно-учебных заведениях//Красный боец.-1924.-№ 14; Никитин А. Военно-шефская и спортивная работа.-М.-Л., 1927; Стерлин С. Чем население помогает Красной Армии.-Л., 1929; Алексинский М. Осовиахим и Красная Армия. - М., 1928.

Однак, у зв'язку з недостатньою джерельною базою, суб'єктивним підходом в окремих працях ступінь розробки багатьох питань був не глибокий, допускалося поверхневе узагальнення досвіду співробітництва суспільних і військових органів управління.

Дослідження, написані у період із середини 30-х до середини 50-х років, носили переважно пропагандистський характер, із помітним впливом культу особи Й.В.Сталіна¹. У висвітленні проблеми участі громадянських організацій у військовому будівництві були серйозні недоліки, такі як замовчування ролі багатьох видатних військових та державних діячів 20-30-х років, а також ігнорування досягнень історичної літератури того періоду. В той же час у виданих у кінці 40-х - початку 50-х років працях І.Ф.Побежимова, А.Б.Кадішева, А.М.Антошина, Н.В.Афанасьєва помітно відхід від популяризації та прагнення до наукового дослідження питань військового будівництва у 20-і роки². Головним достоїнством цих робіт було введення у науковий обіг архівних матеріалів. Однак висвітлення етапу 1921-1923 років давалося головним чином у негативному плані, не повністю розкривався позитивний досвід допомоги армії з боку суспільних організацій і широких мас трудящих у період масового скорочення РСЧА.

Наприкінці 50-х років з'являються дослідження, які поклали початок поглибленому вивченню складних процесів

-
1. Див.: Коссов В. На страже СССР.-Л., 1936; Марковин И.Е. Осоавиахим - могучий резерв Красной Армии и Флота.-М., 1939; Каширин П. Партия Ленина-Сталина - создатель и вождь Советских Вооруженных Сил. - М., 1948.
 2. Див.: Побежимов И.Ф. Основные этапы строительства Красной Армии.-М., 1942; Кадішев А.Б. История Военного искусства. 1917-1940.-М., 1949; Антошин А.М. Военная реформа. 1924-1928 гг.-М., 1951; Афанасьев Н.В. Военная реформа. 1924-1928 гг. Л., 1953.

військового будівництва у 1921-1928 роках. Так, у 1958 році опубліковано монографію І.Б.Беркіна, підготовлену на основі дисертації¹. Ця праця відрізняється фундаментальністю, введенням у науковий обіг великої кількості архівного та іншого документального матеріалу.

Разом з тим, досліджуючи хід військової реформи, автор, на наш погляд, не показав повною мірою значення допомоги армії із сторони державних і громадських організацій у ході її здійснення. Не дозволяли цього зробити також і обмежені рамки дослідження: 1924-1925 рр.

У цей же період з'являється монографія В.Н.Конюховського у двох частинах². Позитивною стороною цієї праці є те, що вона залучає документи центральних партійних органів, інших місцевих партійних організацій. В ній також глибоко розкриваються військово-теоретичні проблеми зміцнення армії, практичне здійснення заходів у військовій області протягом всього міжвійськового періоду.

Разом з тим, автор не аналізував труднощі військового будівництва, породжені суперечливими процесами у соціально-політичному житті суспільства. Не були висвітлені негативні тенденції у практиці державного керівництва, які безпосередньо впливають на відношення командування частин та установ РСЧА із місцевими органами влади і громадськими організаціями.

У великих фундаментальних працях, які вийшли у 60-80

-
1. Див.: Беркин И.Б. Военная реформа в СССР. 1924-1925 гг. - М.: Воениздат, 1958.
 2. Див.: Конюховский В.Н. Борьба Коммунистической партии за укрепление Красной Армии в годы мирного социалистического строительства. 1921-1941 гг. - М.: Изд. ВИА. - 1953-1959: В 2 ч. - Ч. 1. - 1953; Ч. 2. - 1959.

роки і присвячених будівництву Радянських Збройних Сил, питання сумісної практичної діяльності військового командування з місцевими установами висвітлюються лише взагалі.¹

В 70-80 рр. з'явилося декілька дисертацій, присвячених проблемам військового будівництва у 20-і роки. Переважно їх автори досліджують керівну роль Комуністичної партії, діяльність комсомолу, не торкаючись детального дослідження проблем взаємозв'язку армійських структур із місцевими державними органами влади і суспільними організаціями.²

В окрему групу можна виділити дисертаційні дослідження.

1. Див.: КПСС и строительство Советских Вооруженных Сил. - Изд. 2, доп. - М.: Воениздат, 1967; 50 лет Вооруженных Сил. - М.: Воениздат, 1968; КПСС - организатор защиты социалистического Отечества. - М.: Воениздат, 1977; Партия и Армия. - М.: Политиздат, 1977; Советские Вооруженные Силы. - Изд. 2. - М.: Воениздат, 1980; КПСС о Вооруженных Силах Советского Союза. - М.: Воениздат, 1981; КПСС и военное строительство. - М.: Воениздат, 1982.
2. Див.: Агафонов Г.С. Коммунистическая партия - организатор активного участия Красной Армии в социалистическом преобразовании деревни в 1926-1932 гг. Дис...канд. ист. наук. - М., 1977; Антипин Л.Н. Идеологическая работа Коммунистической партии в Красной Армии в период военной реформы (1924-1928 гг.): Дис...канд. ист. наук. - М., 1977; Беджанян Р.М. Коммунистическая партия - организатор активного участия Красной Армии в социалистическом строительстве (1918-1932 гг.): Дис...канд. ист. наук. - М., 1968; Деркачев О.И. Деятельность Коммунистической партии по дальнейшему развитию и укреплению Советских Вооруженных Сил в 1921-1928 гг. Дис...канд. ист. наук. - М., 1981; Забегайло О.Н. Деятельность Коммунистической партии по воплощению в жизнь классового принципа в строительстве Красной Армии (1921-1928 гг.): Дис...канд. ист. наук. - М., 1982; Смирнов Г.А. Руководство Коммунистической партии деятельностью Советов по укреплению Красной Армии в 1924-1928 гг. Дис...канд. ист. наук. - М., 1987; Субениров О.Ф. Политическое воспитание Красной Армии и флота при переходе на мирное положение и проведение военной реформы (1921-1928 гг.): Дис...докт. ист. наук. - М., 1977; Кулик Ф.Г. Исторический опыт деятельности Коммунистической партии по территориально-милиционному строительству Красной Армии (1921-1939 гг.): Дис...канд. ист. наук. - М., 1988; Микадзе В.С. Деятельность Коммунистической партии по интернациональному воспитанию воинов Красной Армии (1921-1928 гг.): Дис. канд. ист. наук. - М., 1986.

присвячені деяким проблемам військового будівництва в Україні у 20-1 роки¹. У них розглядаються проблеми проведення військово-патріотичного виховання, загального військового навчання і деякі інші напрямки реформи та зміцнення РСЧА.

Слабкою стороною цих досліджень є те, що більша їх частина присвячена аналізу діяльності Комуністичної партії з позицій абсолютизації її ролі в процесі зміцнення Червоної Армії. Взаємодія органів військового управління з місцевими установами як самостійна проблема в них також не розглядається.

У більшості досліджень по проблемі, яка вивчається, звертає на себе увагу одностороннє висвітлення процесу військового будівництва, відсутність аналізу суперечностей соціально-політичних явищ у суспільстві, негативних тенденцій у військовому будівництві тих років.

Таким чином, важливість і актуальність проблеми відносин органів військового управління із місцевими державними і громадськими організаціями і її нерозробленість визначили вибір цієї теми як дисертаційного дослідження.

1. Див.: Волковинский В.Н. Участие трудящихся Украинской ССР в укреплении Красной Армии 1921-1925 гг.: Дис....канд. ист. наук. - Киев, 1981; Ковалев И.Я. Ленинский комсомол - активный помощник Коммунистической партии в военно-патриотической работе среди молодежи. 1921-июнь 1941 гг. (По материалам Украины): Дис....докт. ист. наук. - Киев, 1978; Меньяло В.П. Деятельность КП(б)У по военно-патриотическому воспитанию трудящихся в период создания фундамента социализма. 1926-1932 гг.: Дис....канд. ист. наук. - Львов, 1975; Пиха Д.Д. Борьба Коммунистической партии за укрепление Советских Вооруженных Сил в 1924-1928 гг. (На материалах Украинского военного округа и партийной организации Украины): Дис....канд. ист. наук. - Киев, 1964; Свотин С.М. Коммунистическая партия - организатор оборонно-массовой работы в стране. 1926-1929 гг. (По материалам Украины): Дис....канд. ист. наук. - Харьков, 1968.

Хронологічні рамки дослідження - 1921-1928 роки обумовлені тим, що саме в той період у Червоній Армії (в тому числі і в частинах, дислокованих в Україні) здійснювалася військова реформа, значно скорочувалась чисельність військ.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження заключається в тому, щоб з позиції історичної об'єктивності вивчити, проаналізувати, систематизувати і узагальнити досвід взаємодії командування частин і установ РСЧА із місцевими органами влади і громадськими організаціями в галузі військового будівництва в Україні у 1921-1928 роках. На цій основі запропонувати практичні рекомендації для вдосконалення сучасної практики співробітництва місцевих громадянських владних структур і громадських організацій з армійськими частинами і військово-навчальними закладами в процесі реформування Збройних Сил України, підготовки її кадрів, військово-патріотичній роботі з молоддю.

Відповідно до цієї мети визначено конкретні завдання дослідження:

в теоретичному плані вивчити і проаналізувати необхідність і особливості взаємодії місцевих державних і громадських організацій України з військовим командуванням по зміцненню армії у 20-і роки;

на підставі вивчення різних джерел розкрити основні напрямки, методи та форми спільної діяльності командування частин та підрозділів РСЧА з місцевими рядянськими, профспілковими, оборонними та іншими суспільними організаціями в сфері військового будівництва;

проаналізувати ефективність спільних дій місцевих державних та громадських організацій з військовим команду-

ванням у зміцненні збройних сил;

розробити практичні рекомендації по використанню та подальшому вивченню досвіду взаємодії суспільних організацій та інститутів влади з командуванням військових частин та установ в інтересах успішного будівництва армії суверенної України.

Методологічні принципи, якими керувався дисертант, засновані на всесторонньому аналізі явищ суспільного життя, їх історичного детермінізму, діалектичній суперечності. Викладаючи матеріал у проблемно-хронологічному плані, дисертант використовує порівняльно-історичний, ретроспективний, статистичний методи дослідження, а також метод періодизації.

Для вирішення задач концептуального характеру і дотримання методологічних принципів - значну допомогу надали монографії та докторські дисертації О.М.Бути, М.М.Олійника, В.К.Якуніна.¹

Джерельною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених-істориків по проблемам військового будівництва, документи та рішення вищих законодавчих органів України та уряду, Міністерства оборони України. Важливим джерелом стали законодавчі акти та рішення уряду СРСР та УРСР, в'їздів Рад, більшість з яких наведена у збірниках "Съезды Советов СССР в постановлениях и резолюциях", "Собрания законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства", а

1. Бути А. Организация управления промышленностью Украины в 1921-1941 гг. (историко-партийный аспект). Автореф. дис. ... докт. ист. наук., 1991; Олейник Н. Деятельность Коммунистической Партии по укреплению Советов (1921-1925 гг) - Харьков, 1989; Якунин В. Становление и развитие историко-партийной науки на Украине. Октябрь 1917 - вторая половина 30-х годов. Автореф. дис. ... докт. ист. наук. - К., 1989

також уряду та з'ездів Рад України.

Цінним джерелом при підготовці роботи стали архівні матеріали. Автором були вивчені документи Центрального Державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), Центрального Державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВУУ), Державних архівів Дніпропетровської та Харківської областей (ДАДО, ДАХО), Російського Державного військово-історичного архіву (РДВА). Значна кількість архівних матеріалів упроваджуються у науковий оборот вперше.

При написанні дисертації широко використовувалась періодична преса: журнали "Военный вестник", "Война и революция", "Агитпропаганда", "Бюллетень Всеукраїнського Центрального виконавчого Комітету", "Вестник профдвиження України", "Известия ЦК КП(б)У", "Профессиональная жизнь", матеріали газет: "Вісті", "Звезда", "Красная Армия", "Правда", "Пролетарій", "Червона Армія", "Червоноармієць", "Народна Армія", "Січ" ("Слава і честь").

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній вперше досліджуються особливості відношень місцевих державних та суспільних організацій України з командуванням РСЧА в галузі військового будівництва. Зроблено аналіз основних напрямків та специфіки форм спільної діяльності керівництва військових частин та підрозділів з громадськими організаціями по поданню допомоги армії, розкривається ефективність в процесі реформування збройних сил. Була зроблена спроба визначити на підставі дослідження взаємодії громадських та військових керівних структур у 20-і роки основні тенденції, закономірності цього процесу, отримати уроки з прорахунків та помилок минулого. Розроблені практичні рекомендації за вико-

ристанням досвіду тих років у будівництві Збройних Сил суверенної України, зміцнення єдності армії та народу.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що положення, висновки і рекомендації дисертації можна використовувати в науково-дослідницькій, навчально-педагогічній та практичній діяльності військових та громадських органів та установ. Матеріали дисертації можуть бути використані у викладанні історії України, військової історії, як у плані підготовки військових кадрів, так і керівників місцевих органів влади, суспільних організацій, здатних вирішувати проблеми військового будівництва незалежної України.

На захист автор вносить:

результати теоретичного аналізу особливостей взаємодії державних та суспільних організацій з командуванням частин РСЧА в галузі військового будівництва;

узагальнений досвід основних напрямків, форм та методів взаємодії командування військових частин з державними та суспільними організаціями;

висновки та практичні рекомендації за основними підсумками спільної діяльності місцевих органів влади та громадських організацій по зміцненню РСЧА.

II. СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається з вступу, п'яти розділів, заключення, списку джерел та використаної літератури, додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми, визначаються напрямки, наукова новизна та основні задачі дослідження, надається стисла характеристика джерел та літератури.

У першому розділі - "Стан армії і особливості відношень командування частин і установ РСЧА з місцевою владою і громадськими організаціями" - характеризується рівень матеріально-технічного і морального стану армії. Обґрунтовується необхідність участі у військовому будівництві місцевих Рад і громадських організацій.

Стан збройних сил, як свідчить аналіз архівних джерел, які дислокувалися на початку 20-х років в Україні, повністю відображав картину безздатності і морального духу Червоної Армії тих років. На думку військового керівництва, яке оцінювало стан РСЧА у 1923 році армія не являла собою безздатної сили.¹ Становище можна було виправити тільки при значному скороченні чисельності збройних сил і проведенні кардинальної військової реформи.

Приступаючи на початку 20-х років до здійснення намічених у військовій сфері планів, керівництво СРСР розуміло, що їх успішна реалізація неможлива без широкого залучення до цього процесу державних і громадських організацій всіх рівнів. Безпосередня участь останніх у військовому будівництві того часу зумовлювалася необхідністю залучення матеріальних, фінансових можливостей і моральною підтримкою, яку могли надати громадянські організації і установи, а також, самою суттю реформ, де місцевим державним та суспільним організаціям відводилася важлива роль у загальному процесі "воєнізації" суспільства.²

-
1. См.: Беркин И.Б. Военная реформа в СССР (1924-1925 гг.). М., 1958, с. 60.
 2. См.: Фрунзе М.В. Избранные произведения. М., 1965, с. 210.

Виходячи з цього, в дисертації на конкретному матеріалі аналізуються форми та особливості відносин військового командування з місцевими Радами, партійними та суспільними організаціями.

Однією з характерних особливостей взаємовідношень громадянських органів управління та військового командування в досліджений період була наявність у них деяких рис демократизму та гласності, широкого залучення громадськості до рішення армійських проблем. Цікаво, що саме у 20-і роки при оцінці рівня бойової і мобілізаційної готовності військових частин поряд з іншими параметрами оцінювався рівень взаємодії військового командування з місцевими органами влади і громадськими організаціями.¹

У другому розділі - "Участь радянських і профспілкових організацій у здійсненні військової реформи" - розкриваються основні напрямки взаємодії військового командування з громадянськими установами в процесі переходу армії на територіально-міліційний принцип, такі як: організація роз'яснення населенню ролі і значення реформи, яка проводиться; допомога у створенні і зміцненні матеріально-технічної бази військових формувань; участь у підготовці змінного складу у міжборовий період; організація санітарно-побутового упорядкування військових таборів і навчальних пунктів та ін. Практика показала, що утримання територіально-міліційних частин, порівняно з регулярними, обходилося значно дешевше, полегшуючи державі тягар військових витрат.

У дисертації запропоновано всебічно вивчити набутий

досвід територіально-міліційного будівництва, залучення потенційних можливостей місцевих органів влади і організацій, з метою економії матеріальних і фінансових засобів на утримання армії суверенної України. Постановка проблеми у такому ракурсі зумовлюється також тим, що аналогічні форми і методи комплектування і підготовки збройних сил широко використовуються у деяких країнах Західної Європи та США.

На основі широкого залучення архівних матеріалів у розділі аналізується ефективність і конкретні напрямки роботи органів взаємодії військового керівництва із місцевою владою і профспілками в період реформування армії: "комітетів і груп сприяння" допризовній підготовці молоді при профспілкових організаціях; "військових секцій" при місцевих Радах; "рад із фізичної культури" при територіальних військових округах та ін.

У третьому розділі - "Внесок шефських організацій і добровільних товариств у зміцнення армії" - розглядаються особливості організації шефського руху над частинами і під-розділами РСЧА, які дислокуються в Україні, аналізується внесок добровільних оборонних товариств у розвиток військово-масової роботи, підготовку молоді до служби в армії.

Матеріально-фінансові проблеми, які стояли перед армією у досліджений період, було значною мірою вирішено більшовитським керівництвом, якому вдалося надати шефській допомозі характер цілеспрямованої державної політики.

В Україні система шефства остаточно склалася до середини 1922 р. 7 червня 1922 р. ЦВК України затвердив порядок приписки військових частин до радянських установ,

промислових підприємств та ін. У жовтні того ж року створюється Центральна шефська комісія (ЦШК) при ВУЦВК.¹

У розділі розкривається суперечливий характер шефського руху. З одного боку, армія, яка потребувала допомоги, систематично її отримувала від шефів, з іншого - була підміна добровільності обов'язковою необхідністю майже кожній державній установі, або підприємству мати підшефні частини. В офіційній пропаганді проголошувалося про всенародний характер підтримки РСЧА і одночасно - партійно-радянська демократія пильно захищала армію від будь-яких контактів із так званими "класово чужими елементами".

На думку автора, співробітництво військового керівництва з громадською владою та суспільними організаціями по відновленню шефства, наданню нового імпульсу добровільному рухові, допомозі розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах особливо актуально. Від цього багато в чому залежить рішення проблем патріотичного виховання населення, підготовки молоді до служби в армії, підвищення авторитету військової діяльності і, в остаточному підсумку, домогтись єдності армії та народу, підвищення стану її бойової готовності.

У четвертому розділі - "Особливості участі суспільних організацій та культурно-освітніх установ у вихованні червоноармійців" - на підставі конкретного, головним чином, архівного матеріалу досліджується практика залучення у виховний процес військовослужбовців творчих спілок та професійних об'єднань діячів культури, аналізується роль робітників освіти у ліквідації неграмотності.

У 20-і роки творчі спілки та освітні організації внесли помітний вклад у підвищення культури військовослужбовців. Завдяки турботі та увазі профспілок робітників освіти ("Ротос") та мистецтв ("Робмис") в частинах було створено багато клубів та бібліотек, у великих гарнізонах - Будинків Червоної Армії. Безпосередні контакти з командуванням, створення планів культурного виховання та освіти здійснювали профспілкові комітети творчих організацій.

Разом з тим, 20-і роки, як свідчить аналіз зібраного матеріалу, характеризуються як час остаточного встановлення ідеологічного диктату більшовицького керівництва в армії. У 1923-1924 рр. впроваджується система єдиного політичного виховання.¹ Спрямованість та зміст виховного процесу повинні були відповідати вимогам комуністичної доктрини, принципам "пролетарської культури".

У п'ятому розділі - "Взаємодія військового командування з державними структурами по забезпеченню соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей" - аналізується внесок державних організацій по забезпеченню захисту червоноармійців та командного складу, а також їх сімей, розкриваються основні напрямки адаптації демобілізованих з армії до умов громадського життя місцевими установами влади, організаціями соціального забезпечення.

Післявоєнне масове скорочення армії створило багато складних проблем, пов'язаних з переміщенням звільнених червоноармійців до місця призначення, забезпеченням їх житлом, працевлаштуванням, виділенням для них коштів на організацію

господарства, соціальними гарантіями та ін.¹ Завдяки спілкуванню військового командування з місцевими державними та суспільними організаціями значно були покращені матеріально-побутові умови червоноармійців та інвалідів війни, намітилися зрушення у соціальному забезпеченні звільнених у запас в період скорочення армії.

Питаннями відділення військовослужбовцям житла займалися "особливі житлові комісії". Представники командування Українського військового округу були також у складі Вищої житлової комісії при уряді України.² Завдяки поєднанню зусиль військового та громадянського відомств через подібні установи взаємодії у 20-і роки вдалося у деякій мірі вирішити питання забезпечення житлом демобілізованих військовослужбовців.³

З жовтня 1923 р. у штати губернських відділів соціального забезпечення вводиться посада відповідального представника військового відомства.⁴ Широкого поширення отримують акції громадськості у підтримку матеріально-побутового забезпечення армії: "Тижні допомоги Червоній Армії", "Місячники ремонту казарм" та ін. Помітну роль відіграла місцева влада у підготовці військовослужбовців в працевлаштуванні. До кінця 1928 р. при активній участі місцевої влади і профспілок було підготовлено 10490 спеціалістів із числа звільне-

-
1. До кінця громадянської війни в Україні знаходилось 1 млн. 200 тис. військовослужбовців. В результаті демобілізації Збройні Сили України та Криму зменшились до середини 1922 р. до 270,5 тис. чоловік. Див.: Киевский Краснознаменный. - Київ, 1969, с. 68.
 2. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 145, ед. хр. 20, л. 45.
 3. У середині 20-х років в Україні 49 % командного складу проживало на приватних квартирах, 16 % - у гуртожитках. Див.: РДВА, ф. 4, оп. 19, д. 14, л. 16.
 4. ДАХО, ф. р. 2560, оп. 1, д. 543, л. 202.

них у запас військовослужбовців.¹

У дисертації відмічається, що сучасні проблеми армії багато в чому перекликаються з труднощами 20-х років, однак досвід тих років ще недостатньо вивчений і не взятий до уваги, а використання уроків з помилок та прорахунків минулого йде дуже повільно.

У заключенні підводяться підсумки дослідження. Його результати дозволяють зробити висновок про те, що в 1921-1928 рр. взаємодія командування частин та установ РСЧА з місцевими державними та суспільними організаціями відіграла значну роль у розв'язанні багатьох важливих проблем військового будівництва.

Значну допомогу надали армії місцеві установи влади, добровільні оборонні, шефські та інші громадські організації у підготовці кадрів для народного господарства із числа військовослужбовців запасу, у ліквідації неграмотності, у підвищенні матеріально-побутового становища червоноармійців і членів їх сімей та ін.

У заключенні також сформульовано рекомендації, які витікають з результатів дослідження і можуть бути використані для встановлення зв'язків командування військових частин та установ з місцевими органами влади, суспільними організаціями, з метою надання матеріальної допомоги та моральної підтримки Збройним Силам у період їх реформування, зміцнення єдності армії та народу України.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження, практичні висновки та рекомендації було викладено

автором на міжнародній науково-теоретичній конференції "Проблеми розвитку федерації та вищої школи" (червень 1991 р., м. Харків), у виступах на засіданнях кафедри суспільних наук Харківського військового університету (ХВУ), а також у процесі викладання курсу історії України в 1991-1994 рр. слухачам та курсантам ХВУ, виступах у військових частинах і перед жителями м. Харкова та області. Головний зміст дисертації викладено в наступних публікаціях автора:

1. Сотрудничество военного командования с местными государственными и общественными организациями в области военного строительства в Украине (1921-1928 гг.)// Тезисы докладов и сообщений на международной научно-теоретической конференции "Проблемы развития федерации и высшей школы". - Харьков: Облполиграфиздат, 1991. - 0,1 п. л.

2. Некоторые вопросы взаимодействия органов управления Красной Армии с местными государственными и общественными организациями в области военного строительства (1921-1928 гг.)// Сборник научных трудов Харьковского военного университета, 1993. - 1 п. л.

3. Анализ проблем взаимодействия государственных и общественных организаций с армейским командованием по социально-бытовому обеспечению военнослужащих в Украине (на основе военной реформы 1924-1928 гг.). - Харьков: издание ХВУ, 1993. - 2,4 п. л.

Кальмин Д.Д. Взаимодействие командования частей и учреждений РККА с местными органами власти и общественными организациями в области военного строительства в Украине в 1921-1928 годах. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 - история общественных движений и политических партий, Днепропетровск, 1994.

Защита текста диссертации, основное содержание которой изложено в 3-х научных работах. На материалах местных государственных и общественных организаций анализируется их участие в области военного строительства.

Установлено, что в 1921-1928 гг. сложилась система взаимодействия командования частей РККА с местными органами власти и общественными учреждениями, благодаря которой успешно решались многие задачи по укреплению армии.

Научно-прикладное значение диссертации заключается в том, что предложенные рекомендации одобрены.

Ключевые слова: взаимодействие, военное строительство, местные организации.

Kalmin D.D. Cooperation of the command of units and institutions of the Workers' and Peasants' Red Army with local government bodies and public organizations in the field of military construction in Ukraine in 1921-1928. Thesis for Candidate of Historical Science in speciality 07.00.01 - history of public movements and political parties, Dnepropetrovsk, 1994.

The defence covers the text of the thesis whose basis contents have been stated in three scientific publications. The participation of local government bodies and public organizations in the field of military construction has been analysed on their own materials.

It has been determined that in 1921-1928 there was a system of cooperation of the command of units of the Workers' and Peasants' Red Army with local government bodies and public institutions and due to this system many problems in army strengthening were solved.

The scientific and applied significance of the thesis consists in the fact that the suggested practical recommendations have been approved.

Key words: cooperation, military construction, local organizations

Д. Д. КАЛЬМІН

**ВЗАЄМОДІЯ КОМАНДУВАННЯ ЧАСТИН ТА УСТАНОВ
РЄЧА З МІСЦЕВИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ГАЛУЗІ ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА
В УКРАЇНІ В 1921-1928 РОКАХ**

Автореферат дисертації

Підписано до друку 09.11.94. Друк.арк. 1,5.
Обл.-вид.арк. 1,2. Формат паперу 60x84/16. Тир.100.
Зам.1/786-94

Друкарня ХВУ

AB 31.401

AB 31.401